

Bozkurt Aran¹

Ticaret Çalışmaları Merkezi Direktörü

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NÜN 13'NCÜ BAKANLAR KONGRESİ VE ELEKTRONİK TİCARET MORATORYUMU

Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) 13'ncü Bakanlar Konferansı (MC13), BAE Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Sayın Dr. Thani bin Ahmed Al Zeyoudi başkanlığında, 26-29 Şubat 2024 tarihleri arasında Abu Dabi'de gerçekleştirilecektir. DTÖ üyesi 164 ülkeyi temsilen Ticaret Bakanlarının, örgütün en yüksek karar organı olan Bakanlar Konferansına katılarak çok taraflı ticaret sisteminin işleyişini gözden geçirmeleri ve DTÖ'nün gelecekteki çalışmaları konusunu genel hatlarıyla belirmeleri beklenmektedir.

Cesaret verici uluslararası bir ortamın mevcut olmaması dolayısıyla, yapılacak **Konferanstan beklentiler sınırlıdır**. 2001 yılında 4.'ncü Bakanlar Konferansında başlatılan DOHA Kalkınma Turu müzakerelerinden geçen süreye rağmen bir sonuç alınmamıştır. Sadece kısıtlı yarar sağlayan Ticaret Kolaylaştırılması konusunda bir anlaşma yapılabilmisti. Küresel ticaretin mevcut kurallarının genişletilmesi konusunda da bir arayış bulunmamaktadır. Esasında **kurallı ticaret konusunda başat ülkelerin farklı yaklaşımları** öne çıkarttıkları bir döneme girildiği gözlemi yaygın olarak paylaşılmaktadır. Gerçekten de başat ülkelerin ticaret ile ilgili gündemleri farklılıklar göstermekle beraber liberal ticaretin yaygınlaşmasını amaçlayan kapsamlı önerilerden uzak durdukları görülmektedir. Bununla beraber Konferansın, **DTÖ Reform Konferanslarının ilki** olarak sunulması ilginçtir.

Başat ülkelerin Konferans ile ilgili yaklaşımlarına ve beklentilerine kısaca değinelim.

ABD'nin bu konferanstan beklentisini Ticaret Temsilcisi Kathrine Kai tarafından açıklamıştır.² Buna göre beklentilerini "hızlı teknolojik değişimin damgasını vurduğu

¹<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

² <https://www.csis.org/analysis/why-developing-world-and-all-us-need-trade-and-wto>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

daha zorlu bir döneme, artan aşırı iklim olaylarına, tedarik zincirlerin kırılganlığına, jeopolitik gerginliğin yoğunlaşmasına, genişleyen eşitsizliğe ve artan gıda güvensizliğine uyum sağlamak” olarak belirtmiştir. Bunlara, ticari ilişkilerde daha fazla şeffaflık sağlanması, kural dışı sanayi rekabeti sorunun ele alınması, uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının yargı yetkisinin aşılmasının sonlanması, DTÖ içinde ülke statüsünün uygunsuz şekilde belirlenmesinin de düzeltilmesini eklemiştir. Görüleceği üzere bu beklentilerin hiçbiri kurallara dayanan ticaret **ilişkilerinin genişletilmesine yönelik somut bir içerik sağlamamaktadır.**

Bu arada kurallı ticarete ilişkin ABD'nin son zamanlardaki uygulamaları dikkat çekicidir. ABD'nin DTÖ'nün Temyiz organını atıl duruma getirmesi, uyguladığı demir çelik ürünlerinden ulusal güvenlik iddiasına dayandırarak keyfi ilave tarifeler alması, sanayi politikası çerçevesinde iklimle mücadele ve çip üretimini desteklemek üzere (CHIPS ve IRA) iki yasa çıkararak büyük ölçüde sübvansiyonlar vermesi ve Trans Pasifik Anlaşmasından son anda çekilmesi sayılabilir.³

Diğer taraftan **Çin'in** ticaret ilişkilerini, gerektiğinde **ticareti dış politikasının bir aracı olarak siyasi amaçlı** kural dışı uygulamalara başvurarak bir nevi yaptırıma dönüştürdüğü de görülmektedir. Esasında 2001 yılında DTÖ'ye üye olduktan sonra süratli bir gelişme gösteren Çin en büyük ihracatçı konumuna da erişmiştir. Bununla beraber konferansta ticaretin liberalleşmesi konusunda öne çıkması beklenmemektedir.

Avrupa Birliği'nin, ticaret ilişkilerini **ikili veya bölgesel anlaşmalar yaparak** geliştirmeyi hedeflediği gözlenmektedir. Diğer taraftan yoğun ilişki sürdürdüğü Çin'i “riskten arındırmak” politikası ile yaklaşması küresel ticaret sistemine yeni bir kısıtlayıcı bir anlayış getirmiştir. AB Konferans ile ilgili temel beklentileri şöyle özetlenebilir:

- Anlaşmazlıkların çözümü mekanizmasının reformu konusunu gündemde tutmak
- Balıkçılık sübvansiyonları, e-ticaret moratoryumu, gıda güvenliği de dahil olmak üzere tarım alanlarında tartışmaların sürdürülmesini sağlamak
- DTÖ'nün müzakere işlevinin güçlendirilmesini sağlayacak açılımlarda bulunmak

Bununla birlikte, AB'nin Kurallı ticaretin daha da **liberalleşmesi konusunda yeni önerilerde bulunması beklenmemektedir.** 13'üncü Bakanlar Konferansının 'DTÖ reformu' sürecinin ilk Bakanlar Konferansı olarak nitelendirilmesini kanıtlayacak ancak sadece kavramsal planda kalacak bir yaklaşım göstermesi beklenir.

Kısacası DTÖ'nün başat üyelerinin 13'üncü Bakanlar **Konferansında liderlik yaparak anlamlı bir girişim başlatmaları** beklenmemektedir. DTÖ'nün ticaret konularında sürekli bir müzakere yapılan ortamı oluşturması da geleceğe dair beklentileri artırabilir. Anlaşmazlıkları Çözme Mekanizmasını anlamlı kılan Temyiz Organının faaliyete geçmesini sağlayacak bir düzenleme yararlı olacaktır. Belki de AB bakımından en büyük başarı uygulanan mevcut kuralları muhafaza edilmesini sağlamak olabilir.

13'üncü Bakanlar Konferansı dikkate alınarak **Tarım Ticareti Özel Müzakere Oturumu Başkanı Büyükelçi Alpaslan Açarsoy** üyelere değerlendirmeleri için bir **taslak müzakere**

³ A.Wolf; “What’s at Stake for America at the Upcoming WTO Ministerial Conference (MC13) at Abu Dhabi in February 2024”; Peterson Institute for International Economics at the Center for Strategic and International Studies; 20 Kasım 2023.

metni sunduğunu da belirtelim.⁴ Tarım ticareti gerçekten DTÖ müzakerelerinin en zor ilerleme kaydedilen alanıdır. Son Bakanlar Konferansında tarım müzakereleri gıda güvenliğine ve gıda yardımına ilişkin konuların gündeme alınmasını kararlaştırmıştı. Bu defa tarım ticareti müzakere **konuları sübvansiyonlar ve kamunun tuttuğu gıda stokuna ilişkin kurallar** olarak özetlenebilir. Müzakere oturumunun başkanının henüz çözüme kavuşturulmamış birkaç konuyu Bakanlar Konferansına kadar çözümlenmesi amacıyla yeni bir girişim başlattığı anlaşılıyor.

DTÖ Bakanlar Konferansından **beklenen e-ticaret konusunda bundan öncekilerde olduğu gibi tarifelerden muaf tutulması sağlayan elektronik moratoryumun**, bir sonraki Bakanlar Konferansına kadar yürürlükte kalmasını sağlayacak kararın alınmasıdır.

Bu defaki Bakanlar Konferansı'nın **Elektronik Ticaret Moratoryumu konusunun, belki de en önemli gündem maddesini oluşturması** sebebiyle ayrıntılı olarak üzerinde durulması uygun olacaktır.

ELEKTRONİK TİCARET MORATORYUMU

1998 yılındaki Dünya Ticaret Örgütü'nün İkinci Bakanlar Toplantısı'nda üye ülkeler "Küresel Elektronik Ticaret hakkında Cenevre Bakanlar Deklarasyonu" ilan etmişlerdir. Böylece **elektronik iletimlere tarife uygulanmamasına ilişkin bir moratoryum getirilmişti**. Daha sonra iki yılda bir yapılan DTÖ Bakanlar Konferanslarında bu deklarasyon 12 defa yenilenmiştir. 2022'deki 12'nci Bakanlar Konferansında farklı görüşler ortaya çıkmasına rağmen onaylanma işlemi sonunda gerçekleşmiştir. Böylece, DTÖ üyesi ülkeler "elektronik iletimler" den 1998 yılından bu yana gümrük vergisi almamışlardır.

Diğer yandan DTÖ üyesi ülkelerin çoğunluğunun, dijital ticarete ilişkin **mevcut düzenlemelerin güncellenmesi ve ticaretin değişen doğasına dikkate alarak dijital ticareti kolaylaştırılması** konularını gündemde tutmayı amaçladıkları görülmüştür. Elektronik iletimlerin tanımlanması, vazgeçilen potansiyel gümrük gelirlerinin dikkate alınması önerilmektedir. Ayrıca hızlı teknolojik değişimin yaratması muhtemel belirsizlik ortamında ülkelerin karar almada **siyasi esneklik sağlayacak düzenleme** yapılması taleplerinin arttığı de görülmektedir.

Bu arada DTÖ üyesi 90 ülkenin bu konuda farklı bir yaklaşım izlediği de görülmektedir. DTÖ bünyesinde olmakla beraber bir nevi "çoklu – plurilateral" yaklaşımla **"Ortak Beyan Girişimi - Joint Statement Initiative"**⁵ toplantılarında konuyu ilerletmeye çalışmaktadır. Bu ülkelerin arasında "en az gelişmiş ülkeler" de bulunmaktadır. Hatta girişimin bazı elektronik imza, tüketicinin korunması, en az gelişmiş ülkelere farklı işlem yapmak gibi konularda da ilerleme sağladıkları belirtilmektedir.

ABD ticaret politikasının e-ticarete ilişkin uzun süredir devam yaklaşımının son zamanda değiştiği görülmüştür. ABD, Dünya Ticaret Örgütü'nde dijital ticarete ilişkin müzakerelerdeki **önceki pozisyonundan geri çekilmiştir. ABD tek taraflı hukuki düzenleme yapma hakkının, çok taraflı sistem içinde dijital verilerin sınır ötesi serbest dolaşımını ve**

⁴ https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/agng_30jan24_e.htm

⁵ 2017 yılında kurulmuş daha sonra 2019 yılında 76 üyeye çıkan e ticaret konusunda hazırladıkları belgeleri önerileri tüm DTÖ üyeleri ile paylaşmaktadır. 90 üyeye ulaştığı belirtilmektedir. Konular elektronik ticaretin etkinleştirilmesi, açıklık ve elektronik ticaret, güven ve dijital ticaret, kesişen konular, telekomünikasyon ve pazar erişimi.

muhafazasını zorlamaktan daha önemli olduğunu ileri sürmeye⁶ başlamıştır. Böylece Biden Yönetimi kural koyma yetkisini e-ticarete ilişkin çok taraflı ticaret müzakerelerinde konu olmaktan çıkaracağını ilan etmiş oluyor. ABD'nin Bakanlar Konferansında nasıl bir tavır alacağı merak konusudur.

Elektronik ticaret konusundaki **sorunları ve ele alınan konuları kısaca özetlemek** uygun olacaktır.

İlginç olan nokta **“elektronik iletim-transmission” kavramının** bugüne kadar tanımlanmamasıdır. Sadece elektronik ticaret, **"mal ve hizmetlerin elektronik yollarla üretimi, dağıtımı, pazarlanması, satışı veya teslimi"** olarak tanımlanmaktadır. Elektronik iletim kavramının kapsamının tanımlanması devam eden sorunlardan birisidir.

Dijitalleştirilmiş ürünün; mal veya hizmet olarak nitelendirilmesi konusunda da belirsizlik bulunmaktadır. Mal ise **GATT** (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması), hizmet ise **GATS** (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) hükümleri geçerli olacaktır.

Gündemde bulunan diğer bir konu da, özellikle gelişme yolundaki ülkelerin, gümrük vergisinin uygulanmamasının **büyük gelir kayıplarına** yol açtığını ileri sürerek bu vergi kaybının giderilmesinin sağlayacak bir düzen getirilmesini talep etmeleridir. Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler için 2017-20 yılları arasında potansiyel gelir kaybının 1 milyar ABD Dolarını aştığı tahmin edilmektedir.⁷

Bu gelir kaybına ilaveten bu ülkelerin "çevrimiçi ithalatçılar" ile **yerli KOBİ'lerin uluslararası pazarlarda rekabet edememesinin yanında kendi iç pazarlarında da etkinlik sağlayamamalarının** getirdiği zorluktur. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services – GATS) gelişme yolundaki ülkelerin kendi belirleyecekleri hız ile hizmet ticaretini “serbestleştirme” kolaylığına dikkat çekmektedir.

Uluslararası Para Fonu – (IMF); Dünya Ticaret Örgütü – (DTÖ-WTO); Dünya Bankası – (WB); Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü – (OECD) ve Birleşmiş Milletler sekretaryası tarafından kaleme alınan ancak örgütleri bağlamayan “Kalkınma için Dijital Ticaret” adlı kapsamlı bilgiler içeren rapora buradan ulaşılabilir. Raporda;⁸

- 2022 yılında küresel anlamda sunulan hizmetlerin toplam **ihracat tutarı 3,82 Trilyon** ABD dolarına ulaştığı,
- 2005 yılına kıyasla **dört kat** artış gösterdiği,
- Böylece toplam hizmet ihracatının yıl bazında % 8,1 büyüterek toplam ihracatın %54'ünü oluşturduğu,
- Gelişmiş ülkeler 2022 yılında küresel dijital ihracatın % **82'sinden fazlasını** sağladığı,
- Dijital hizmet ihracatının **Avrupa Birliği'nin % 37** ile en büyük paya sahip olduğunu, **ABD'nin %16 sini, Çin'in %6, Hindistan'ının ise %5'ini** gerçekleştirdiği,
- Mevcut bölgesel anlaşmaların %33'nü temsil eden 116 ikili bölgesel anlaşmalarda elektronik ticaret ile ilgili hükümler bulunduğu,
- Mevcut tahminlere göre e-ticaretten gümrük vergisi halinde bu meblağ ortalama olarak gelişme yolundaki ülkelerin toplam gelirlerinin % 0,01 ila % 0,33 karşılık geleceği,

⁶ A.Beatie; “Why AI and Data Might not Belong in Trade Deals”; Financial Times; 6 Kısım 2023.

⁷ P. Barrionuevo; “The E-commerce Moratorium: the tax debate on digital trade ”; Telefonica; 20. 7. 2023

⁸ https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/dtd2023_e.pdf

sadece bir avuç gelişme yolundaki ülkelerinin kaybının daha fazla olacağı belirtilmektedir.

Bu defa 13'üncü Bakanlar Konferansında ana müzakere konusunun e-ticaret olacağı düşünülmektedir. Gözlemciler konun uzun süre görüşüleceğini, son ana kadar karar verilmeyeceğini ancak **sonunda moratoryumun uzatılmasının kabul göreceğini de ileri sürmektedirler.**

SON SÖZ

Yukarıda da belirtildiği üzere, 13'üncü Bakanlar Konferansından **beklentiler sınırlıdır.** Mevcut kuralların uygulanmaya **devam etmelerini** sağlamak, **Temyiz Organı** gibi DTÖ kurumlarını işlevsiz bırakan organların faaliyete geçmelerinin olanak vereceği düzenlemeler yapmak, DTÖ'yü küresel ticaret konularında **başat müzakere ortamı** haline getirmek başarı olarak nitelendirilebilir.

Küresel ekonomi hızla dijitalleşirken önümüzdeki on yıl içinde yaratılan değerlerin tahmini %70'i dijital olarak etkinleştirilmiş platformlarda oluşan iş modellerine dayanması beklenmektedir.⁹ Ancak, yaklaşık **2,7 milyar insanın hala internete erişimi** bulunmamaktadır. Dijital teknolojiler herkes için yeni değer yaratma potansiyeline sahip olmakla birlikte, dışlanmayı, güç ve servetin eşitsiz yoğunlaşmasını ve sosyal istikrarsızlığı daha da şiddetlendirme riski taşıdığına sadece değinelim.

9

<https://intelligence.weforum.org/topics/a1Gb000001SH21EAG#::%7E:text=As%20the%20global%20economy%20rapidly,lack%20access%20to%20the%20internet.>